

УДК 658.012.4

О. О. ПЛАКСЮК,

*к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,
Східноєвропейський університет економіки і
менеджменту*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** В статті досліджено механізм формування ресурсного потенціалу, його склад та структуру. Проведено дослідження проблеми методики аналізу ресурсного потенціалу. Обґрунтовано систему оцінювання ефективності використання елементів ресурсного потенціалу. Розкрито основні підходи до оцінювання розвитку ресурсного потенціалу підприємства.*

Ключові слова: ресурсний потенціал, оцінка ефективності, управління ресурсним потенціалом підприємства.

***Аннотация.** В статье исследован механизм формирования ресурсного потенциала, его состав и структуру. Проведены исследования проблемы методики анализа ресурсного потенциала. Обоснована система оценивания эффективности использования элементов ресурсного потенциала. Раскрыты основные подходы к оцениванию развития ресурсного потенциала предприятия.*

Ключевые слова: ресурсный потенциал, оценка эффективности, управление ресурсным потенциалом предприятия.

***Summary.** The mechanism of resource potential building, its elements and structure are investigated in the article. Conducted research of the problem of resource potential analysis techniques. The system of resource potential elements performance evaluation is substantiated. The basic approach to the assessment of the resource potential of the company.*

Keywords: resource potential, performance of efficiency, enterprises potential management.

Постановка проблеми. Для стабілізації економіки України і створення передумов її подальшого розвитку потрібно формування надійного економічного механізму, використання накопиченого потенціалу необхідного для ефективного функціонування народного господарства, зокрема його основної ланки – підприємства. Передусім, в основу цього механізму повинні бути покладені інтереси суспільства, колективів і кожного робітника. Стан ресурсного потенціалу підприємства є передумовою для досягнення високого рівня конкурентоздатності підприємства. Аналіз потенціалу підприємства має випереджувати аналіз ринку, оскільки без знання потенціалу неможливо визначити, яка саме частина ринку повинна найбільш детально вивчатися.

Метою статті є дослідження формування та використання ресурсного потенціалу як основи підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми методики аналізу ресурсного потенціалу займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. Абалкін, В. Авдеєнко, Р. Акбердін, В. Андрійчук, Р. Білоусов, Г. Бабков, П. Борщевський, І. Бузько, Ю. Василенко, С. Волощук, Е. Горбунов, В. Гончаров, А. Задоя, А. Ігнатовський, Р. Колосова, О. Коренков, В. Котлов, Г. Мельничук, М. Кучеров, О. Олексюк, І. Ступницький, І. Фаріон, Е. Фігурнов, С. Хейнман, Д. Черніков, В. Шиян, С. Шкарабан та інші.

Обмін думками щодо визначення сутності та структури категорії «ресурсний потенціал» та дотичних і тотожних з нею понять, що знайшов відображення у економічній літературі 90-х рр., виявив найрізноманітніші точки зору, і тому виникає потреба у їх дослідженні та конкретизації.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі виділяються різні види потенціалу (ресурсний, виробничий, економічний або підприємницький, трудовий, науково-технічний, фінансовий), підходи до визначення та оцінювання яких також різноманітні в залежності від факторів та напрямків дослідження.

У радянські часи головним об'єктом вивчення виступав виробничий потенціал підприємства, що обумовлювалось наявністю постійних державних замовлень.

Під потенціалом підприємства маються на увазі всі джерела, можливості, запаси, які можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення визначеної мети, в тому числі ті, що вже використовуються. Резервом потенціалу є ті запаси, які у певний проміжок часу не використовуються на підприємстві.

Поняття потенціалу підприємства має важливе значення для практики господарювання, оскільки уявлення про його зміст визначає адекватний підхід до його оцінювання, вимірювання рівня конкурентоспроможності та управління потенціалом. Одним із основних завдань менеджменту є визначення потенціалу діючого підприємства, тобто комплексного оцінювання його складових. Згідно з проведеними попередніми дослідженнями вважається доцільним виділити такі види функціональних потенціалів, які формують загальний потенціал підприємства: виробничо-технологічний, трудовий, ресурсний та економічний.

Однією з дотичних категорій є економічний потенціал. Це поняття також остаточно не сформоване, про що свідчать різні підходи до його визначення. Значна частина робіт, присвячених цій темі, стосується країни, суспільства в цілому, і менше – підприємства.

У наукових колах зустрічаються три основні точки зору стосовно трактування категорії ресурсного потенціалу.

Перша з них розглядає ресурсний потенціал як соціально-економічну категорію, оскільки потреби суспільства формують соціальні цілі, досягнення яких здійснюється через використання ресурсних можливостей [1], тобто при розгляді ресурсного потенціалу виходять з можливостей економіки виробляти достатні обсяги матеріальних благ для потреб суспільства. Ця позиція знаходить відображення у відомих науковців і практиків С. Мочерного, Н. Іванова, Е. Левіної, В. Михальської [2].

Наведені ними визначення принципово не відрізняються, всі вони пов'язують ресурсний потенціал з можливостями фаз суспільного відтворення. З цим можна погодитися з однією поправкою: необхідно врахувати важливу тезу про неповне використання можливостей.

Тому більш прийнятною є думка Б. Мочалова, який розглядає ресурсний потенціал як «сукупність можливостей факторів (ресурсів), що реалізуються в процесі виробництва матеріальних благ, а також невикористаних можливостей, більш ефективного використання виробничих, природних і науково-технічних ресурсів, необхідних суспільству для забезпечення економічного зростання і більш повного задоволення суспільних потреб» [2].

Інша точка зору полягає у тому, що ресурсний потенціал розглядається з позиції рівня розвитку та використання продуктивних сил. Її поділяє Р. Белоусов, який у своїй роботі торкається питання співвідношення категорій «продуктивні сили» та «потужність» і вважає, що величину ресурсного потенціалу характеризують обсяг випуску матеріальних благ, потужності, чисельність кваліфікованих робітників, інженерних і наукових кадрів, а про його якість можна судити, охарактеризувавши рівень продуктивності праці. Однак слід зазначити, що продуктивність праці не враховує важливий в ринкових умовах аспект конкурентоспроможності продукції, робіт і послуг.

Схожий погляд на цю проблему має Є. Горбунов. У його уявленні показники сукупності виробничих ресурсів, або ресурсний потенціал, характеризують рівень розвитку продуктивних сил передусім з кількісного боку. Слід зауважити, що він не враховує якість продуктивних сил, яка в сучасних умовах може бути більш ефективною, ніж їх кількість. Аналогічні підходи використовує А. Азріліян, який визначає ресурсний потенціал як «здатність наявних трудових і матеріальних ресурсів країни забезпечувати максимально можливий рівень виробництва продукції і послуг» [3].

Тобто ці науковці також проводять паралелі з продуктивними силами, а останній практично ототожнює ресурсний потенціал з

потужністю (максимально можливий рівень виробництва), яка характеризує кількісний бік спроможностей і не враховує важливу тезу про ступінь їх використання та збут виробленої продукції.

На противагу викладеним вище поглядам, П. Ігнатовський стверджує, що ресурсний потенціал – це категорія більш об'ємна, ніж продуктивні сили, і включає до її складу ще кількість і якість трудових ресурсів, можливості, природні ресурси. Він у своїй роботі також наводить важливу тезу про спільне існування ресурсного потенціалу і механізму господарювання, що являють собою систему засобів, які застосовує підприємство (суспільство) для реалізації економічних законів [3].

Згідно з третьою точкою зору потенціал розглядається як узагальнююче поняття, що об'єднує, зосереджує у собі усі інші види потенціалів і ресурсів. Так, С. Хейнман вважає, що ресурсний потенціал суспільства утворюють природні ресурси, виробничий, науково-технічний і певною мірою, духовний потенціал. А. Баранов розширює попередню думку, включаючи у це поняття ще такі потенціали: природно-енергетичний, інфраструктурний, кадровий, інформаційний, організаційний і екологічний [4].

Узагальнюючи думки та погляди різних науковців, сформулюємо поняття ресурсного потенціалу підприємства як сукупність ресурсів (трудових; матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних і та інших), навичок та можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій виробничого персоналу щодо вироблення товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку), забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку підприємства.

Отже, ресурсний потенціал підприємства являє собою систему виробничих і управлінських ресурсів підприємства, яка визначає матеріально-технічну можливість створення кінцевого продукту.

Виробничі ресурси включають:

- основні фонди (капітал);
- трудові ресурси;
- матеріальні ресурси;
- фінансові ресурси;
- інформацію [1].

Розглянемо складові елементи ресурсного потенціалу більш детально.

Виробничі потужності і основні виробничі фонди, як основа ресурсного потенціалу, є взаємозалежними. Виробнича потужність виражає можливість основних засобів підприємства щодо виробництва ними обсягів продукції, а основні виробничі фонди – вартість виробничої

потужності. До основних виробничих фондів включають засоби праці, які беруть участь у процесі виробництва упродовж тривалого періоду часу, але при цьому не змінюють своєї натуральноречової форми і переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції частинами. Таким чином вони доповнюють одна одну і при вивченні їх необхідно розглядати в комплексі. Тому вивчення рівня використання виробничої потужності необхідно пов'язувати зі структурою основних виробничих фондів і такими показниками як коефіцієнт спрацьованості, придатності, узгоджувати з регіональними аспектами розвитку. Це обґрунтовується тим, що безпосередню участь у процесі виробництва бере активна частина основних засобів виробництва, і її потужність знаходиться у залежності від її придатності і бере участь у виробництві продукції.

При дослідженні рівня використання виробничо-технологічного потенціалу підприємства (основних виробничих фондів) предметом дослідження є виробнича діяльність підприємства як в цілому, так і зокрема в питаннях їх використання, тобто основних виробничих фондів та виробничої потужності.

Підвищення ефективності використання основних засобів має велике значення. Зростання віддачі основних фондів дає змогу збільшити обсяг випущеної продукції без додаткових капітальних вкладень. За умов прискорення темпів технічного прогресу, підвищення ефективності виробництва все більше залежить від того, як використовуються наявні фонди.

Трудовий потенціал – це специфічний і дуже важливий складовий елемент ресурсного потенціалу підприємства. Специфіка трудового потенціалу порівняно з іншими чинниками економічного розвитку підприємства полягає в тому, що, по-перше, люди не лише створюють а й споживають матеріальні цінності; по-друге, багатогранність людського життя не вичерпується лише трудовою діяльністю, а, отже, щоб ефективно використовувати людську працю, потрібно завжди враховувати потреби людини як особистості; по-третє, науково-технічний прогрес і гуманізація людського життя стрімко збільшують економічну роль знань, інтелектуального потенціалу та інших особистих якостей працівників, які формуються роками і поколіннями, а розкриваються людиною лише за сприятливих умов [5].

Нові умови функціонування підприємств, значне збільшення кількості факторів, що впливають на їх ресурсний потенціал, вимагають нових підходів до формування й оцінювання резервів збереження і розвитку потенціалу.

Виділимо головні фактори, які впливають на формування ресурсного потенціалу кожного підприємства:

- загальне управління, яке включає оцінювання ефективності; дослідження творчості, технологій; управління проектами; соціальні функції. Виявляє і усуває все те, що заважає мінімізації витрат на одиницю продукції;
- фінансове управління – оперує грошовою готівкою та включає функції контролю, розподілу засобів, одержання кредитів, сплату податків; займається інвестиціями;
- маркетинг – збут та його аналіз, реклама, пробний збут нової продукції, дослідження ринків, міжнародний маркетинг;
- виробництво – управління запасами, трудові відносини, автоматизація, зміна моделей продукції, адаптація технологій;
- НДДКР – дослідження, нововведення, модернізація, проектування промислових споруд, вдосконалення виробничих технологій і технологій безпеки фірми [6].

Визначення ресурсного потенціалу підприємства дозволяє знайти сумарний потенціал галузі та створює основу для забезпечення сполученості суміжних підприємств і виробництв, для виявлення витрат виробничих ресурсів. Уявлення про величину потенціалу дозволяє певною мірою керувати його характеристиками, в результаті чого забезпечується можливість цілеспрямованого впливу на віддачу ресурсів.

У сучасних умовах ресурсний потенціал підприємства повинен відображати можливості виробництва продукції, здатної стати конкурентним товаром на ринку.

Для того, щоб створити ресурсний потенціал, адаптований до ринкового середовища, необхідно мати не тільки оцінку його стану, а й оцінку резервів ресурсозбереження і подальшого розвитку. Якщо для першої оцінки достатньо сформулювати систему істинних і узагальнюючих показників, то для другої – необхідно врахувати певну сукупність факторів і умов використання ресурсів підприємства.

В економічній літературі виділяється широкий спектр методів для оцінювання розвитку ресурсного потенціалу підприємства, застосовуються різні показники.

Доцільно виділити такі основні підходи:

1. Продуктовий підхід, який полягає у визначенні конкурентоспроможності ресурсного потенціалу на основі оцінки конкурентоспроможності продукту або товарних груп підприємства.
2. Статусний підхід, який полягає у визначенні показників конкурентного статусу підприємства.
3. Експертний підхід, що полягає в оцінюванні різних факторів, що формують ресурсний потенціал підприємства шляхом урахування експертних оцінок [7].

В табл. 1 наведено класифікацію методів оцінювання ресурсного потенціалу підприємства в залежності від підходів, які покладено в основу визначення потенціалу.

Таблиця 1

Класифікація методів оцінювання ресурсного потенціалу підприємства

Підходи до оцінювання рівня ресурсного потенціалу	Методи оцінювання рівня ресурсного Потенціалу
1	2
Продуктовий	Матричні методи
	Формалізований метод
	Методика М. Круглова
Статусний	Метод Ансофа
	Метод Градова
Експертний	SWOT-аналіз
	Квадрат потенціалу
	Метод Альтмана
	Метод американської асоціації управління
	Метод Кохена
	Метод рангів
	Матриця стратегічних ресурсів

Джерело: складено автором

Отримані оцінки дають змогу визначити рівень відповідності потенціалу обраним стратегіям за окремими складовими. Враховуючи важливість цих складових для ресурсного потенціалу, що визначається експертами у відповідних коефіцієнтах, можна розрахувати загальну цільову оцінку потенціалу. Отримані значення дозволяють зорієнтуватись у характері заходів для забезпечення виконання стратегії.

Перевагами експертних методів можна визначити те, що вони:

- найбільш зручні в умовах складного доступу до інформації про конкурентів;
- охоплюють всі чинники, включаючи ті, кількісне вимірювання яких є ускладненим;
- прості у використанні.

Можливим недоліком може бути певна неточність в оцінках, спричинена суб'єктивністю думок експертів та рівня їх компетентності.

Висновки. Отже, ресурсний потенціал підприємства – це не тільки сукупність ресурсів, що є в розпорядженні підприємства, а також спроможність працівників і менеджерів використовувати ресурси з метою виробництва товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Він характеризує не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу і включає не тільки сформовану

систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їхні джерела. Ресурсний потенціал з точки зору підприємства як суб'єкта господарювання є важливим чинником, який впливає на ефективність фінансово-господарської діяльності, підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Управління підприємством ґрунтується на узагальненій оцінці можливостей для забезпечення функціонування та стратегічного розвитку. Таку оцінку можна визначити інтегруючим поняттям «потенціал підприємства». Як узагальнююче поняття, потенціал означає засоби, запаси і джерела, які є у наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної цілі, вирішення будь-якої задачі, а також можливості окремої людини, суспільства, держави в будь-якій галузі [8].

Список використаних джерел

1. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. посіб.] / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 316 с.
2. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. посібн.] / Н. С. Краснокутська. – К. : Вид-во ЦНЛ, 2005. – 352 с.
3. Ресурсный потенциал экономического роста. – М. : Изд. дом «Путь России», 2002. – 568 с.
4. Хом'яков В. І. Управління потенціалом підприємства : [навч. посіб.] / В. І. Хом'яков. – К. : Кондор, 2009. – 400 с.
5. Осовська Г. В. Управління трудовими ресурсами / Г. В. Осовська, О. В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2003. – 223 с.
6. Фінансовий менеджмент : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / А. М. Поддєрьогіна, Л. Д. Буряк, Н. Ю. Калач та ін. – К. : КНЕУ, 2001. – 254 с.
7. Управління ресурсами підприємства : [навч. посіб.] / В. І. Крамаренко, Б. І. Холод, Ю. М. Воробйов та ін. – К. : ЦУЛ, 2004. – 288 с.
8. Должанський І. З. Управління потенціалом підприємства : [навч. посіб.] / І. З. Должанський. – К. : ЦУЛ, 2006. – 368 с.